

Отримано: 12 лютого 2020 року

Прорецензовано: 17 лютого 2020 року

Прийнято до друку: 20 лютого 2020 року

e-mail: ldenusova.svitlana@ukr.net

kuzmych.o@ukr.net

iri5272@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2020-10(78)-7-9

Денисова С. П., Кузьмич О. В., Ніколаєва І. А. Міжкультурна комунікація як важливий напрямок дослідження в сучасному суспільстві. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2020. Вип. 10(78). С. 7–9.

УДК: 37.013.43:316.77(477.82)(045)

Денисова Світлана Павлівна,

викладач іноземної мови,

Луцький педагогічний коледж

Кузьмич Оксана Василівна,

викладач іноземної мови,

Луцький педагогічний коледж

Ніколаєва Ірина Анатоліївна,

викладач іноземної мови,

Луцький педагогічний коледж

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ НАПРЯМОК ДОСЛІДЖЕННЯ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

За останні півстоліття спостерігається виключно зростання наукового інтересу до проблем міжкультурної взаємодії. У статті розглядається проблема міжкультурної комунікації, виділено її історичний аспект. Наведені приклади експериментальних досліджень з даної проблематики. Авторами відзначені деякі механізми міжкультурної комунікації. Докладно описані такі з них, як етнічна та культурна ідентичність, етноцентризм, етнічні стереотипи. Етноцентризм властивий будь-якій культурі. На цій думці сходяться більшість культурних антропологів. Вони переконані, що є природним дивитися на світ через призму своєї культури. Але це має як позитивні, так і негативні моменти. Етноцентризм дозволяє несвідомо відокремити одну етнокультурну групу від іншої, носіїв чужої культури від своєї. Це є позитивним моментом. В той час, як негативне полягає у свідомому прагненні ізолювати одних людей від інших, сформувані принизливе ставлення однієї культури по відношенню до іншої. Актуальність і важливість вивчення особливостей міжетнічного сприйняття зайвий раз демонструють велика кількість робіт, присвячених цьому питанню, множинність точок зору на зміст, своєрідність і роль етнічних детермінантів сприйняття. Висувають свої вимоги до вибору тем і методів соціальної психології і характер міжнаціональних відносин на сучасному етапі, наростання процесів дезінтеграції при одночасному прагненні людства до об'єднання. Висновки авторів стосуються актуальності і важливості вивчення особливостей міжетнічної взаємодії.

Ключові слова: комунікація, міжкультурна взаємодія, мова, етноцентризм, культурна ідентичність.

Svitlana P. Denysova,

teacher of foreign language, Lutsk Pedagogical College

Oksana V. Kuzmych,

teacher of foreign language, Lutsk Pedagogical College

Iryna A. Nikolaieva,

teacher of foreign language, Lutsk Pedagogical College

INTERCULTURAL COMMUNICATION AS AN IMPORTANT DIRECTION RESEARCH IN THE MODERN SOCIETY

In the last half-century, there has been an increase in scientific interest in the problems of intercultural interaction. The article deals with the problem of intercultural communication and highlights its historical aspect. Examples of experimental studies on the subject are given. The authors noted some mechanisms of intercultural communication. Ethnocentrism is inherent in any culture. Most cultural anthropologists agree with this opinion. They are convinced that it is natural to look at the world through the lens of their culture. But it has both positive and negative points. Ethnocentrism allows one to unknowingly separate one ethnocultural group from another, the bearer of another's culture from one's own. This is a positive thing. While the negative is the conscious desire to isolate one person from another, to form a humiliating attitude from one culture to another. The relevance and importance of studying the features of interethnic perception are once again demonstrated by the large number of works devoted to this issue, the multiplicity of points of view on the content, originality and role of ethnic determinants of perception.

Methods of social psychology and the nature of inter-ethnic relations make their demands on the choice of topics at the present stage, increasing the processes of disintegration while simultaneously seeking humanity for unification. The authors' conclusions relate to the relevance and importance of studying the features of interethnic interaction.

Key words: communication, intercultural interaction, language, ethnocentrism, cultural identity.

У демократичній державі, в якій законодавчо закріплені свободи, права особистості і обов'язки його членів, ідеологія виконує функцію рушійної сили соціальних інтересів, сприяючи реалізації громадських та особистих цілей. Одним з основних загальнолюдських принципів, на яких заснована ідеологія сучасної демократичної правової держави, є повага до представників різних національностей, їх культури і національних цінностей.

Як це не прикро, але і в новому тисячолітті ми є свідками численних етнічних конфліктів, екстремістських дій, підйому націоналістичних настроїв. Без сумніву, ці проблеми вимагають наукового осмислення, а також вивчення ціннісно-нормативних систем культури кожного народу, які координують міжкультурні взаємодії як окремих індивідів, так і народів в цілому.

За останні півстоліття спостерігається виключно зростання наукового інтересу до проблем міжкультурної взаємодії. Саме міжкультурна комунікація є проблемою дослідження даної статті. Міжкультурна комунікація виникла в США завдяки практичним інтересам політиків і бізнесменів. Активно почала розширюватися сфера впливу американської політики, економіки та культури після Другої світової війни. У багатьох державних діячів, бізнесменів дуже часто почали виникати проблеми при встановленні практичних контактів з представниками інших культур [7]. В історії відомо чимало випадків, коли це призводило до конфліктів, взаємної неприязні. Не рятувало навіть досконале знання мов. Ось чому поступово приходило розуміння необхідності вивчення не тільки мов, але і культур інших народів, їх звичаїв, традицій, норм поведінки.

У Європі розвиток досліджень міжкультурної комунікації відбувалося дещо пізніше, ніж в США. Однак формування європейської спільноти відкрило міждержавні кордони для вільного переміщення людей, капіталів і товарів. Це призвело до того, що великі міста Європи стали змінювати свій вигляд завдяки прояву представників різних культур. Таким чином, саме життя актуалізувало проблему взаємного спілкування носіїв різних культур. Завдяки цьому поступово формувалася інтерес вчених до проблеми міжкультурного спілкування. Тому метою нашої статті є дослідити проблему міжкультурного спілкування.

Основна частина зарубіжних досліджень з проблеми міжкультурної комунікації виконана в контексті вивчення етнічних упереджень і забобонів. У сучасних американських дослідженнях (Tenenbaum, Harriet R., Ruck, Martin D., 2007) серед педагогів виявляються більше позитивних очікувань від учнів європейського походження, ніж від вихідців з Латинської Америки або афро-американців [8]. Тим часом французькі вчені з університету Нотр-Дам (Daniel J. Myers, Alexander J. Buoye, Janet Mcdermott, Douglas E.Strickler, Roger G.Ryman, 2000) на основі формуючого експерименту довели, що збільшення знань про елементи культури інших етнічних груп позитивно відбивається на розвитку навичок міжкультурної комунікації [6]. Наші завдання виявити шляхи здобуття таких знань, які допоможуть розвивати міжкультурну комунікацію.

Психологічні дослідження міжетнічних проблем обґрунтовують розкриття механізмів міжетнічних відносин, таких як етнічна ідентичність, культурна ідентичність, культурні цінності, толерантність, етнічна адаптація і т.д. Основним процесом міжетнічних відносин є міжетнічна комунікація.

Нівелювання культурної самобутності відбувається завдяки культурним наслідкам розширення контактів між представниками різних країн і культур. Розглянемо детальніше молодіжну культуру – всі слухають одну і ту ж музику, носять однакового фасону одяг, поклоняються одним і тим же ідолам – «зіркам» спорту, кіно, естради. Проте, природною реакцією з боку більш старших поколінь на цей процес стало прагнення зберегти особливості і відмінності своєї культури. Тому сьогодні особливу актуальність має проблема культурної ідентичності в міжкультурній комунікації, тобто приналежності людини до тієї чи іншої культури. Визначальний вплив на процес міжкультурної комунікації справляє культурна ідентичність. Вона передбачає сукупність певних стійких якостей, завдяки яким ті чи інші культурні явища або люди викликають у нас почуття симпатії або антипатії. Відповідно, ми знаходимо таку форму спілкування, яка буде співпадати з тією чи іншою культурою.

Активний розвиток міжкультурної комунікації сприяє тому, що поряд з проблемою культурної ідентичності, постає питання етнічної ідентичності. На це є певні причини. По-перше, людина належить не тільки до якоїсь соціокультурної групи, але і до етнічної спільноти. По-друге, наслідком бурхливих і різнобічних культурних контактів виникає відчуття нестабільності навколишнього світу. По-третє, для того, щоб культура розвивалася, необхідно з покоління в покоління передавати та берегти її традиції та звичаї, а людство повинно відтворювати ці культурні цінності в повсякденному житті. Зміст етнічної ідентичності становлять різного роду етносоціальні уявлення, які в тій чи іншій мірі, поділяються членами даної етнічної групи.

Етнічна ідентичність – це не лише здатність сприймати однакові думки та уявлення в певному колективі, вона також передбачає уміння збудувати відносини та взаємодію з різними етнічними групами. Завдяки їй людина окреслює своє місце і роль в поліетнічному суспільстві та опановує способи поведінки всередині і поза своєю групою.

У процесах міжкультурної комунікації взаємодіють «звична» нормативна система власної культури і «незвична», найчастіше незрозуміла нормативна система чужої культури. При цьому більшості людей сприймає щось незнайоме в навколишньому світі, спираючись на уже відоме, близьке собі. Тоді відбувається порівняння, наприклад, релігії, літератури, мови, одягу, поведінки, тобто людина шукає спочатку щось спільне зі своєю культурою в чужій. В багатьох дослідженнях це явище називають етноцентризмом – «переваги своєї етнічної групи» [4], або приклад внутрішньо групового фаворитизму.

Сутність етноцентризму як суспільно-психологічного явища – це сукупність людських позитивних уявлень про свою власну культуру, яка є центром та навколо якої групуються інші етнічні спільноти [4].

Поняття «етноцентризм» було вперше введено в науку в 1883 р австрійським соціологом І. Гумпловичем. Далі воно розроблялося американським соціологом Д. Самнером, на думку якого, етноцентризм – це таке «бачення речей, при якому своя група виявляється в центрі всього, а всі інші порівнюються з нею або оцінюються з посиланням на неї» [1].

Соціокультурні зміни, які відбуваються в сучасному світі, відображають глибинну трансформацію, яка відбувається в самій структурі суспільного буття. Дана трансформація розглядається як свого роду вихід з того складного стану, в якому знаходиться сучасне суспільство. Це пов'язано з тим, що одними з основних характеристик нашого часу є: формування єдиного інформаційного простору, взаємопроникнення культур і процеси глобалізації.

Вирішення цих проблем не може здійснюватися поза розвитком і поглибленням комунікативних процесів між культурами і усвідомленням формування нового соціокультурного простору і нової особистості, що обумовлює необхідність теоретичного осмислення процесів міжкультурної комунікації.

Чимала кількість сучасних досліджень спрямоване на виявлення психологічних наслідків досвіду міжкультурного контакту. Так, наприклад, у японських дітей, які повернулися з-за кордону, було виявлено більш негативний образ Японії та її народу, ніж у їх товаришів по навчанню, що не мали досвіду перебування за кордоном [9].

В цілому ряді досліджень були виявлені міжкультурні відмінності в особливостях комунікативної активності. Американці вважають, що в дискусіях важливі стриманість та чіткість. Якщо зуміти спочатку навести найважливіший аргумент, тоді опонент захоче почути й іншу інформацію. Тим часом висока залежність комунікації від контексту, притаманна бага-

тьом східним культурам, проявляється в неконкретності мови і частого використання слів «може бути», «ймовірно» і т.п. Так, японцям сприяє сама структура рідної мови, в якій дієслово стоїть в кінці фрази: тому мовець побачивши, як реагує на його слова співрозмовник, може делікатніше сказати наступну фразу або змінити її зміст взагалі. Тому ця нація є шанобливою та уважною [4].

Окрему увагу дослідників направлено на вивчення міжкультурних відмінностей в невербальній, особливо проксемічній (пов'язаної з фізичною відстанню між людьми що спілкуються) стороні комунікації. Так, норми наближення до людини в багатьох інших культурах дуже відрізняються. Висока потреба в тісному контакті при спілкуванні характерна для культур Латинської Америки, арабських країн і Південної Європи, а низька, хоча і в різному ступені, крім культури США, відрізняє культури Далекого Сходу, Центральної і Південно-Східної Азії і Північної Європи. У дослідженні студентів з різних країн найбільша дистанція була виявлена у жителів Північної Європи, найкоротша – у арабів [9].

М.Бруер і Д.Кемпбелл виділили основні показники етноцентризму:

• сприйняття елементів своєї культури як «природної» і «правильної», а елементів інших культур – як «неприродних» і «неправильних»;

• розгляд звичаїв своєї групи в якості універсальних;

• оцінка норм, ролей і цінностей своєї групи як незаперечно правильних;

• уявлення про те, що для людини природно співпрацювати з членами своєї групи, надавати їм допомогу, надавати перевагу своїй групі, пишатися нею, не довіряти членам інших груп, навіть ворогувати з ними [6].

На нашу думку, етноцентризм можна віднайти в будь-якій культурі. Природним є те, що людина шукає схожість своєї культури з іншою. Але це несе за собою ряд як позитивних, так і негативних моментів. Плюсами цього явища є те, що ми маємо можливість розрізнити носіїв різних культур. Мінус – це те, що сформувавши негативну думку про ту, чи іншу культуру, ми намагаємося свідомо відгородитися від такої культури і не сприймати її.

Цілком очевидно, що кожен народ, живучи на певній території, в певних соціальних та економічних умовах, набуває свій власний тип поведінки і пропонує її членам спільноти в тих чи інших типових ситуаціях. В даному контексті «стереотип» означає не стільки уявлення про інший етнос, скільки стійкі, регулярно повторювані елементи способу життя, які хоча і мають відому соціальну значущість, проте не носять діяльного характеру і не усвідомлюються носіями поведінки як вчинки [4].

Як стверджують С.А. Арутюнов і Н.Н. Чебоксаров, етнічні відмінності виявляються в тому, як люди одягаються, як їдять, як люблять стояти або сидіти [2]. У різних етнічних культурах однаковим діям може надаватися різне значення, або однаковий зміст може виражатися різними вчинками. Але власні стереотипи чи стереотипи власної культури часто не дають нам можливість правильно оцінити поведінку представника іншого етносу.

Як уже зазначалося, стереотипи необхідні для кращого спрощеного спілкування в межах одного етносу. Вони забезпечують однакові інтереси певного народу, що пояснює їх поведінку в тій чи іншій ситуації та показують особливості етнічної групи на протизвагу іншій. Загалом, етнічний стереотип допомагає людині зберегти та зміцнити свою культурну ідентичність, відіграючи важливу роль фактора консолідації і фіксації етнічної групи. Як зазначає Г.У. Солдатова, етнічні стереотипи – це когнітивні інструменти підтримки оптимальної проникності етнічних кордонів. Оптимальність полягає в тому, що щільність етнічних кордонів, з одного боку, повинна бути не менше, а ніж це потрібно для збереження групи як самостійної і цілісної етнокультурної освіти, з іншого – не більше, ніж це необхідно для безперервної взаємодії між різними народами [3]. Важливо відзначити, що в умовах зростання міжетнічної напруженості функції етнічних стереотипів щодо захисту позитивної етнічної ідентичності гіпертрофуються. Вони трансформуються і роблять етнічні кордони більш щільними [3].

Розглянуті нами аспекти вивчення міжкультурної комунікації дають поштовх в подальшому вести дослідження з даної тематики, адже є ще не достатньо розкриті підходи і методи, які стосуються даної проблеми.

Велика кількість поглядів щодо тематики етнічних детермінантів сприйняття і велика кількість робіт, присвячених цьому питанню, дають підставу вважати цю тему актуальною і важливою для вивчення закономірностей міжетнічних стосунків. Міжкультурна комунікація на сьогодні характеризується змішуванням різних культур, тому проблема об'єднання і сприйняття цих культур є насправді дуже важливою, адже ставить нові вимоги до людства.

Література:

1. Етноцентризм. *Філософія: Енциклопедичний словник* / За редакцією А. А. Івіна. М.: Гардарики, 2004.
2. Манакін В. М. Мова і міжкультурна комунікація («Академія»): навч. посіб. Київ, 2012. 288 с.
3. Солдатова Г.У. Психология межэтнической напряженности. М.: Смысл, 1998. 389 с.
4. Стефаненко Т. Г. Етнопсихология. К.: Ін-т психології РАН: Акад. проект, 2000. 320 с.
5. Daniel J. Myers, Alexander J. Buoye, Janet McDermott, Douglas E. Strickler, Roger G. Ryman. Signals, symbols, and vibes: an exercise in cross-cultural interaction. *Teaching Sociology*. 2000. Vol. 29. P. 95–101.
6. Le-Vine R. A., Campbell D. T. Ethnocentrism: Theories of conflict, ethnic attitudes and group behavior. New York: Wiley, 1972. 310 p.
7. Scollon R., Scollon S. W. Intercultural Communication: A Discourse Approach. 2nd ed. Malden. USA: Blackwell Publishers, 2001. 12 p.
8. Tenenbaum, Harriet R., Ruck, Martin D. Are teachers' expectations different for racial minority than for European American students? *A meta-analysis. Journal of Educational Psychology*. 2007. Vol. 99 (2). P. 253–273.
9. Triandis H.C. Cross-cultural psychology. *Asian Journal of Social Psychology*. 1999. Vol. 2. P. 127–143.